

Вознюк О.В. Акмевершини видатного педагога // Григорій Васянович – син співучого Полісся: до 70-річчя від дня народження /упоряд. С.М. Вдович. Львів: СПОЛОМ, 2015. С. 178-184.

О.В.Вознюк

АКМЕВЕРШИНИ ВИДАТНОГО ПЕДАГОГА

Актуальність дослідження. Одним з потужних дослідницьких інструментів аналізу будь-якого наукового і, взагалі, життєвого явища постає акмеологічний (акмецільовий, акмесинергетичний) підхід, який дозволяє вивчити сутність того чи іншого явища під кутом зору мети його розвитку, акцентуючи увагу на його вершинних – "акме" – аспектах, які дослідники (Н.В. Кузьміна, О.О. Бодальов, В.П. Бранський, Ю.А. Гагін, А.О. Деркач, С.Д. Пожарський, П.О. Флоренський та інші) розглядають як "внутрішнє, загальне, відносно стійке, пізнаване мисленням підґрунтя явищ, і характеризується основною вершинною ознакою, що проявляється у наступних властивостях, які розкривають сутність визначення акме: вищий ступінь будь-чого; вищий ступінь розвитку; вершина, квітуча сила, досконалість; вершина, як зрілість усього; вершина досконалості у людині; вершина, розквіт здібностей людини; вершина як фізична, особистісна і суб'єктивна зрілість людини; вершина в обраній професійній діяльності; вершина як результат діяльності; вершина, як реалізація творчих здібностей; вершина досконалості і могутності" [8, с. 5-6].

Відтак, акмевершинні досягнення людини постають однією з головних її характеристик та дозволяють судити про її цілісну життєву траєкторію, оскільки безкінечне розмаїття різних життєвих трендів, як і нахилів людини, її уподобань, устремлінь, ціннісних орієнтацій так чи інакше фокусуються в вищих цілях людини, до яких людина може рухатися як усвідомлено, так і на несвідомому рівні.

У нашому суспільстві, як засвідчують наукові дослідження, менше трьох відсотків людей досягають у багато разів більше, ніж усі інші разом узяті. І одна з основних якостей, що відрізняє цих успішних особистостей від загальної маси людей, – це наявність ясних цілей і вміння жити, плануючи свої життя. Наочно про це засвідчив експеримент, розпочатий в 1953 році в Гарвардському університеті (США). До всіх випускників звернулися з питанням про те, чи є у них мета в житті і чи притаманне їм прагнення досягти цієї мети. Виявилось, що менше трьох відсотків студентів ставлять перед собою конкретні цілі і мають хоча б якесь уявлення про те, чого вони хочуть від життя. Протягом наступних 25 років, спостерігаючи за їх успіхами, було виявлено, що ці випускники досягли значно більше, ніж усі інші у всіх сферах життя.

З іншого боку, досягнення людини можуть свідчити про те, чи керувалася вона певними цілями у своєму житті, тобто якою мірою було в людині була розвинена телеологічна установка на майбутнє.

Наш аналіз особистості Г.П.Васяновича буде проводитись саме на основі життєвих досягнень цієї непересічної особистості.

Життєві підстави та мотивація дослідження. Так склалося, що наш творчий шлях, становлення як науковця-філософа у хронологічному аспекті реалізовано у контексті життя та творчих звершень Григорія Петровича. Перш за все, мотивація наших філософських досліджень пов'язана з навчанням у Львівському вищому військово-політичному училищі, де Григорій Петрович працював заступником начальника, а згодом і начальником кафедри філософії. У кінці 90-х років ХХ століття ми цікавилися філософсько-педагогічними дослідженнями Г.П. Васяновича. На початку ХХ століття Григорій Петрович, виступивши офіційним опонентом нашої кандидатської дисертації, надав мені путівку в наукове життя. Після цього Григорій Петрович не залишив нас – він був постійним рецензентом наших монографій: "Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід" (2009), "Цільові орієнтири розвитку особистості у системі освіти: інтегративний підхід" (2009), "Философские основания педагогической аксиоматики" (2011), "Педагогическая синергетика" (2012), "Педагогічна синергетика: генеза, теорія і практика" (2012), "Интегральная концепция соматического и духовного здоровья личности" (2013), "Нова парадигма моделювання та розвитку історико-педагогічного процесу" (2014).

Виклад матеріалу.

Розглянемо телеологічний аспект розвитку людини у контексті навчально-виховної сфери. У законі України "*Про освіту*" зазначається: "метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями" [5, с. 3-4]. У "*Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті*" наголошується, що "головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінностей громадянського суспільства" [6, с. 4-5].

"Метою виховання є формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал. Виховна мета є спільною для всіх ланок системи виховання та є критерієм ефективності виховного процесу" [7].

Відповідно, можна диференціювати *три глобальні цілі освіти* у контексті триєдиного розвитку: 1) *гармонійна особистість*; 2) *громадянин*; 3) *компетентний фахівець*.

Зрозуміло, що цілісний розвиток людини у контексті цього триєдиного формування трьох її аспектів передбачає *цілісний й комплексний розгляд зазначеного процесу*, коли формування *особистості, фахівця і громадянина*

мають вивчатися спільно у площині загальних методологічних принципів у контексті спільного вивчення й аналізу особистісної, ціннісної і діяльнісної життєвих сфер людини, які реалізуються у трьох способах пізнання і освоєння дійсності людиною та людством взагалі – *гносеології, праксеології та аксіології*, котрі, у свою чергу, корелюють із трьома фундаментальними аспектами перетворення людини – *освітою, навчанням та вихованням*.

Суттєво, що зазначений **фундаментальний тріадний методологічний принцип** диференціації суспільної реальності відповідає компетентнісному підходу до формування загальноєвропейського освітянського простору, відповідно до якого формування професійної компетентності майбутнього педагога здійснюється за трьома напрямками (фахова підготовка, методологічна культура, педагогічна творчість), що співвідноситься з *узагальненою класифікацією моделей сучасного фахівця*, яка, відповідно до А.А. Сбруєвої, включає 1) модель діяльності, 2) модель професійних характеристик, 3) модель розвитку [9, с. 159].

Виходячи з викладеного вище можна диференціювати **три глобальні педагогічні цілі розвитку людини** (які, в принципі, відповідають трьом традиційним цілям уроку – освітній, виховній і розвивальній та співвідносяться із трьома класичними суб'єктами колективного наукового пошуку – *генератором ідей, ерудитом, критиком*): **гносеологічну** – формування особистості через освіту як цілісну систему; **праксеологічну** – формування фахівця через навчання; **аксіологічну** – формування духовно-моральної особистості через виховання.

Зазначене вище дозволяє дійти висновку про те, що *еталонною освітньою системою (як і еталонним педагогом-професіоналом), яка відповідає еталонному ж освітньо-розвивальному середовищу, постає така система, яка інтегрально-комплексним чином реалізує зазначену вище триєдину мету – формування фахівця, патріота та особистості. Відповідно, найбільш повною й довершеною педагогічною парадигмою (педагогікою) має бути така холистична парадигма, котра виражає (на теоретико-методологічному та практико-технологічному рівнях) зазначений вище висновок.*

1. Головні аспекти формування та розвитку особистості.

Сутністю особистості, необхідною і достатньою умовою її кристалізації, за визначенням, виступає свобода людини від детермінізму – причинної зумовленості світу (Всесвіту, буття в цілому).

Людська особистість вільна як від світу, так і від самої людини, сформованої в цьому світі і яка постає його елементом. Психологічний механізм такої свободи передбачає наявність самосвідомості людини, що дозволяє її **рефлексувати** – тобто усвідомлювати себе, дивитися на себе з боку.

Принципово важливо відзначити, що така позиція стороннього спостерігача, що передбачає здатність особистості подивитися з боку на людину як істоту, детерміновану буттям, в яке людина інтегрована, – така позиція передбачає здатність дивитися з боку на все це цілісне буття, в якому

його елементи пов'язані воєдино причинно-наслідковими зв'язками (такий відсторонений погляд постає, з позиції квантової фізики, принципом, який творить реальність – див. парадокс "Спостерігач").

Як бачимо, кристалізуючий особистість погляд з боку передбачає акт дистанціювання особистості від буття, тобто трансцендування, вихід за його межі.

Цей акт трансценденції кристалізує особистість на основі зазначеної **трансцендентної позиції** – позиції, що дозволяє особистості піднятися над буттям, Всесвітом, тобто бути поза меж усілякої реальності. Зазначений же процес, у свою чергу, означає ототожнення особистості з якимось *X* – таємною і парадоксальною позамежною і вільною від світу сутністю, яку здавна називають **Богом** (Абсолютом, Творцем).

Відтак, бути особистістю означає вступити у певну реляцію щодо Абсолютного, що передбачає особливу сенситивність людини як особистості до світоглядно-ціннісних, філософських проблем, до пізнання буття в цілому, осягнення найбільш загальних законів Усесвіту, суспільства та людини.

Як засвідчує аналіз філософських та педагогічних праць Григорія Петровича, все це цілком йому притаманне – Філософу з великої літери, який пов'язав своє життя з фахом професійного філософа та постає віруючою в Бога людиною. У філософсько-педагогічній площині діяльності Г.П. Васяновича цей напрям реалізується у проблемі ноології особистості, яку підіймає Григорій Петрович, розглядаючи цю проблему у фокусі взаємодії морально-духовно-культурно-естетичних цінностей людини і суспільства. Звідси випливає ноологічний підхід до педагогічної реальності та людини як образа і подоби Божої, який розвиває Г.П. Васянович, котрий розробив систему принципів ноологічної дидактики як категоріально-структурного синтезу фундаментальних педагогічних теорій.

2. Головні аспекти формування та розвитку громадянина.

Як засвідчує аналіз наукових джерел та сучасної соціокультурної ситуації, суспільно-громадянський аспект розвитку людини передбачає, по-перше, відкритість людини до гуманітарно-ціннісних аспектів буття, занурення у художньо-мистецьку сферу соціуму, і, по-друге, виявлення патріотичної свідомості, підсиленої військово-професійними якостями. Зазначене повною мірою відповідає сутності Григорія Петровича – поета, пісняра, патріота, фахівця-військовослужбовця, вірного сина української землі.

3. Головні аспекти формування та розвитку компетентного творчого фахівця.

Фахівець, це, перш за все, діяч. Теорія діяльності вітчизняної психолого-педагогічної школи виділяє декілька видів діяльності. Відповідно, можна говорити про розуміння онтогенетичної траєкторії діяльності: гра → навчання → праця (О.М. Леонтьєв). Загалом, виокремлюють такі види діяльності, як гра, навчання, пізнання, мислення, праця, спілкування, мовленнєва, життєво-практична діяльність та ін. (Б.Г. Ананьєв, С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв й ін.).

Відтак, актуальним є завдання класифікувати види діяльності та диференціювати найбільш фундаментальні з них, оскільки мислення, спілкування, навчання, пізнання присутні у грі та праці наскрізним чином. Саме універсальна парадигма розвитку, яку ми розробляємо, дозволяє зрозуміти, що діяльність як діалектична категорія виявляє три діалектичних етапи саморозгортання (теза – антитеза – синтез):

гра (діяльність, яка не спрямована на досягнення прагматичних цілей та існує заради себе як суб'єкт-суб'єктний феномен) →

праця (цілеспрямована діяльність, спрямована на досягнення певних прагматичних цілей, що виявляє суб'єкт-об'єктний інструментальний характер) →

творчість (діяльність, яка повторює гру, але на вищому рівні розвитку, оскільки вона має характеристики як гри – спонтанної, самодетермінованої активності, так і праці – активності, яка виявляє певний практичний результат).

Відтак, творчість – це діяльність, що, подібно до гри, реалізується заради самої себе, подібно до принципу "мистецтво заради мистецтва". У цьому аспекті творчість найбільш яскраво втілюється у царині художньо-поетичної діяльності, яка у своєму вищому прояві не спрямована на отримання конкретних прагматичних результатів. Поетична спадщина Г.П.Васяновича засвідчує про його поетичний професіоналізм, не спрямований на отримання матеріальних плодів, що говорить про творче джерело поетичної діяльності Майстра.

Творчість як інтегральна синергійна сутність знаходить найбільш яскраве втілення у площині концепції розвитку "*таланту як синтезу талантів*". У цьому зв'язку доречно навести теорію та практику М. П. Щетиніна з розвитку таланту, що він описав у книзі "*Збагнути неосяжне*" (1986 р.). М.П.Щетиніним було висловлене припущення, що здібність до одного виду діяльності складається зі спроможностей до інших, тому талант може розумітися як синтез множини талантів. Відповідно, завдання з розвитку кожної здібності має бути одночасно і задачею розвитку "побічних" здібностей.

Отже, як вважає М.П.Щетинін, щоб виховати спеціаліста, треба, крім турботи про конкретну спеціалізацію, розвивати "людину взагалі", людину в цілому, що сполучає різні моделі поведінки та володіє різними стилями діяльності, виявляючись багатогранною творчою істотою [10], яка поєднує багато іноді суперечливих рис, що можуть заперечувати одна одну. Саме тому, як довели психологічні дослідження, творчі особистості є парадоксальними істотами, що характеризуються взаємовиключними особливостями [4] та складають систему множини талантів, які можна сфокусувати у тріадній структурі, яку ми окреслили вище.

Відтак, талановита людина – це універсальний фахівець, сповнений багатьма талантами, що притаманне Григорію Петровичу Васяновичу.

Слід сказати, що представлена тріадна організація внутрішнього світу Г.П. Васяновича, український колорит та духовні скарби його душі виявляють певну спосередненість з українським генієм – Т.Г.Шевченком, який

також відрізнявся синтезом патріотичного, художнього, поетичного, фахового аспектів особистості, яка формувалася у площині перманентної глибокої й трагічної особистісної рефлексії Кобзаря щодо свого місця у Всесвіті та місця українців серед інших соціумів на цивілізаційному ландшафті людства.

Висновки.

Відтак, Григорій Петрович є фахівцем-педагогом вищого гатунку, який керує Львівським науково-практичним центром Інституту професійно-технічної освіти НАПН України, тобто установою, в рамках якої науковці професійно займають саме професійно-технічною освітою.

Григорій Петрович як громадянин-патріот, поет й письменник уособлює суспільство, фокусуючи єдність мікро- та макрокосму.

Григорій Петрович як гармонійна особистість характеризується океанічною філософсько-релігійною рефлексією.

Нарешті, Григорій Петрович як творча людина, сповнена багатьма духовно-душевними скарбами, характеризується парадоксальними якостями у контексті поєднання глибокої науково-дослідницькою компетентності з парадоксальною філософсько-релігійною рефлексією, спрямованою на пізнання Вищої Реальності – Бога, Який постає "невичерпаною парадоксальною таємницею".

Перспективи дослідження.

Перспективами дослідження вбачаємо поглиблення напряму філософсько-педагогічних розвідок, спрямованих на розробку критеріїв еталонної особистості педагога-науковця, що дозволить найбільш повно зрозуміти не тільки яким має бути педагог ХХІ століття, а, взагалі, яким має бути еталонний педагог, що орієнтується на еталонне ж соціально-педагогічне середовище [3].

Література:

1. Васянович Г. П. Ноологія особистості: навч. Посібник / Г.П.Васянович, В.Д.Онищенко. – Львів «Сполом», 2007. – 217 с.
2. Васянович. Г. П. Вибрані твори : в 5-ти т. Т. 2 : Морально-правова відповідальність педагога (теоретико-методологічний аспект) : монографія / Григорій Петрович Васянович. – Львів : Сполом, 2010. – 356 с.
3. Вознюк О.В. Розвиток особистості педагога в умовах цивілізаційних змін: теорія і практика : Монографія / О.В.Вознюк. – Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2013. – 608 с.
4. Дорфман Л. Я. Основные направления исследований креативности в науке и искусстве / Л. Я. Дорфман, Г. В. Ковалева // Вопросы психологии. – 1999. – № 2. – С. 101-106.
5. Закон України "Про освіту". – К.: Генеза, 1996. – 36 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. Проект. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.
7. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів // Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, 31.10.2011, №1243.

8. Професійна педагогічна освіта: акме-синергетичний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 389 с.

9. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка / А.А. Сбруєва. – Суми: Університетська книга, 2005. – 320 с.

10. Щетинин М. П. Объять необъятное. Записки педагога / М.П.Щетинин. – М.: Педагогика, 1986. – 176 с.